

6. Жатин С. Ромео и Джульетта: Воронежские страдания. – М.: АСТ.: СПб Астрель – СПб, 2007. – 221с. [2]с (Классика.net).
7. Лотман Ю. М. Семиотика культуры и понятие текста. / Юрий Михайлович Лотман. Избранные статьи. Т. 1. – Таллинн, 1992. – С. 129–132
8. Новиков В. И. Книга о пародии / Владимир Иванович Новиков – М.: Советский писатель, 1989. – 544с.
9. Олійник І. Інтердисциплінарність дослідження, чи маргінес науки? (до питання літературознавчого статусу критики художнього перекладу) / Ірина Олійник – Вісник Львів.ун-ту-2008. – Вип.44. – Ч.1. – С.117–125
10. Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / Вероника Николаевна Телия. Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М.: 1988 – 243с.
11. Эко У. Имя розы/Умберто Эко – М.: Книжная палата, 1989. – 496с.

Надійшла до редколегії 24.04.11

УДК 82-30

Г. С. Скуртул

м. Запоріжжя

ХУДОЖНЄ ОСМИСЛЕННЯ ЗАРОБІТЧАНСТВА В СУЧАСНІЙ ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ

Визначаються основні тематичні аспекти сучасної жіночої прози в її емігрантській рефлексії в контексті виявлення її культурно-історичної, міфологічної й мовної парадигм.

Ключові слова: еміграція, жіноче письмо, психолого-економічна рефлексія.

Определяются основные тематические аспекты современной женской прозы в её эмигрантской рефлексии в контексте выявления её культурно-исторической, мифологической и языковой парадигм.

Ключевые слова: эмиграция, женский стиль, психолого-экономическая рефлексия.

The main subject aspects of the modern feminine prose in its emigrant reflection in the context of revelation of its cultural, historical, mythological and linguistic paradigms are defined.

Key-words: emigration, feminine style, psychological and economical reflexion.

Історія української еміграції в її сучасному, постколоніальному уявленні знаходиться в центрі уваги національної літератури кінця ХХ – початку ХХІ століть. Проте особливо вона актуальна в жіночій прозі – художньому відображенні неоднозначного, інколи психологічно суперечливого, емоційно яскравого світу в умовах еміграції. Література останніх десятиліть дає можливість реконструкції жіночого погляду на історію людей, які залишили Батьківщину в пошуках кращої долі, у томі числі й у вирішенні своїх матеріальних проблем. Подібну, трагічно меркантильну в своїх джерелах емігрантську хвилю – четверту, – часто називають «заробітчанською». Вона охоплює людей, які залишили свою Батьківщину в епоху великих змін і великих негараздів. Сучасне літературознавство приділяє достатню увагу емігрантській проблематиці в контексті жіночого письма – С. Андрусів, Л. Горболіс, М. Крупка. Однак історія людини, яка опинилася на чужині з метою вирішення матеріальних труднощів, ще не отримала свого повного, системного висвітлення в літературознавстві й критиці. Між тим зростаючий масив літературних творів, які відтворюють будні українських заробітчан за кордоном – С. Пиркало («Не думай про червоне»), Г. Тарасюк («Острів зимового мовчання»),

«Янгол з України», «Козацька корчма» та ін.), О. Галич («Хочемо раю на землі») та інші – змушують з більшою увагою розглядати цей соціально-економічний і психологічний феномен у контексті художнього слова. Саме тому мета статті – визначити основні тематичні аспекти сучасної жіночої прози в її емігрантській, переважно психолого-економічній рефлексії в контексті виявлення її культурно-історичної, міфологічної й мовної парадигми на прикладі творів Єви Гати, О. Драчківської, І. Роздобудько, Л. Таран, Г. Тарасюк.

Притаманний сучасному українському письменству стиль «постмодерної бездомності», який, на думку Т. Гундорової, є наслідком різних міграційних процесів, детериторизації і явного безгрунтярства [2], особливо яскраво представлений у творах, що відображають трудові будні українців за кордоном. При цьому, в основі цього достатньо больового здвигу лежать не лише труднощі соціально-економічного гатунку, але і, як показують художні твори, більш глибокі, особистісні переживання, часто обумовлені міфологічними мотивами. Так, героїня «рунічної» книги Єви Гати – «З Варяг у греки, або історія, накреслена рунами», – Васирина свої чужоземні митарства схильна виводити з міфології долі як такої, що визначена заздалегідь. Втілення часів, законів і справедливості, як долі, три сестри зі скандинавської міфології – пояснення історії людей та країн: «Адже минуле є основою будь-якої події» [1, с. 4], тоді як теперішнє визначає долю світу, а майбутнє вирішується за принципом причини й наслідку. Настільки чітко загальнозначиме міфологічне підґрунтя підсилюється і своєрідною особистісною міфологією, коли Васирина, як будь-яка дівчина, культивує в собі мрію про ідеальний світ і своє місце у ньому: «Їй подобалося зображати на папері свої мрії – розкішні замки і принцес у коштовних сукнях, які володарювали у казкових державах» [1, с. 7]. Такий своєрідний екстремальний утопізм, накладений на ілюзорні уявлення про щасливе життя за кордоном став наче прихованою, не зовсім усвідомленою причиною від'їзду на заробітки аби здолати матеріальну невлаштованість, бідність. Тут, на нашу думку, спостерігається зв'язок двох віддалених одне від одного начал – індивідуального, екзистенційно наповненого світопорядку і соціально обумовленого прагнення залишити кордони держави, яке занурило особистість в умови мізерного існування. Верх і низ з'єдналися, таким чином, в конгломерат інтенцій і прагнень, у центрі якого – нове, заможне життя і особиста стратегія подальшого освоєння комфортного, в дечому сакрального, як в історії з рунами, простору.

Необхідним в освоєнні нового життєвого простору є, як зауважує М. Еліаде, зведення захисних, часто умовних кордонів, проведення своєрідної демаркації, з одного боку, й усунення явної відмінності між собою і аборигенами, – з іншою [7]. Це дозволяє змушеному емігранту долати труднощі облаштування в новому світі, адаптуватися в ньому й успішно закінчувати вибудовування типово міфологічної тріади – світ, місто, дім, – одиниці котрої символізують грані успіху й рівні його досягнення: гармонія зі світом, згода з соціумом і побудова, як образно, так і фізично, будинку, рідного вогнища. Етапи облаштування на новому місці та рівні складності усюди різні й залежать від психоемоційного стану людини, країни еміграції, випадку, вдачі та інших, часто непередбачуваних факторів. Проте, типове для трудових мігрантів з України все-таки достатньо повно представлене саме в художній проекції. Це й страшне бідне існування на Батьківщині, що виштовхує на

заробітки на чужину, це й особиста, сімейна невлаштованість, характерні проблеми, що виникають за кордоном особливо на початку – це мова, ностальгія та ін. Проте особливо чітко проводиться в дечому трагічна констатація різного розмежування українських чоловіків та жінок в умовах економічного занепаду й соціальної нерівності. Тоді як жіноча половина населення, залишаючи родину й дітей, на свій страх і ризик відправляється в невідоме, то «сильна» половина інколи вважає за правильне вирішувати проблеми вдома – в шинках та кав'ярнях. Тут гендерна складова явно жіночого емігрантського дискурсу помітно переважає. Так, в новелі Г. Тарасюк «Козацька корчма» чітко простежується розділення за принципом статевої приналежності. При цьому, чоловік як фізіологічна особина подається авторкою у відверто шаржованому, достатньо абсурдному ракурсі – він поміщений у ситуацію елегійно-хмільних рефлексій, незрозумілих суджень на тему війни й миру, козацької старовини, розмов про масові заробітки за кордоном тощо. У той час як відсутні, наче після спустошливої третьої світової війни, жінки втілюють неухильне прагнення за будь-яку ціну подолати труднощі, якимось влаштуватись, налагодити особисте безпритульне життя і дати майбутнє своїм дітям. Комічно, а в дечому гротескно представлений образ жінки Іллі, що явилася в смутному маренні нетверезих відвідувачів корчми в ореолі «цариці» і «топ-моделі», яка сяяла «...закордонною вродою так імпортно-фудульно, мов по небу йшла» [6, с. 258]. Зрозуміло, що за зовні благополучним, і здавалось би, безхмарним існуванням в Італії, ця жінка заради своїх дітей поступилась можливо найголовнішим – свободою, моральними принципами, почуттям батьківщини. Не випадково, її новий чоловік, «...прогресивний в питаннях ... кхи, кхи ... як кажуть в Європі, сексу» [6, с. 258], носій відверто промовистого прізвища – Діаволуччі. Таке брутальне обігравання імен лише підказує яке нелегке, часто дискомфортне життя української жінки на чужині, що змушена заключати угоду з совістю й усупереч колись непорушним моральним переконанням.

На зламі епох, зі зміною ціннісних орієнтирів в умовах погіршеного рівня життя багато чоловіків були не готовими до різких змін. Звідси такі типові явища, п'янство, побої, розпад родини. І відпадає необхідність відтворювати збірний образ українського чоловіка, оскільки і в Г. Тарасюк, і у О. Драчовської, і у Єви Гати чоловіки, переважно, – нескладне втілення елементарних запитів і примітивна комбінація поведінкових стереотипів, що, власне, й спонукає жінку спочатку до розриву, а потім – розлучення з Батьківщиною. Ось він, достатньо прозорий, але і безумовно драматичний алгоритм чи не кожної заробітчанської історії, у витоках якої – невідбутній статевий антагонізм, спільна невлаштованість і взаємне нерозуміння. Не випадково, скажімо, героїні О. Драчовської Руслані взагалі важко «...повірити в існування такого біологічного виду, як добрий чоловік» [3, с. 24]. Симптоматично, що і за кордоном, на заробітках, українські чоловіки не залишають своїх «невинних» звичок – пити й буянити. Природу цього О. Драчовська схильна виводити з наступних, дещо поблажливих посилай: «1. Вони п'ють і вдома. 2. Вони дуріють від небачених досі заробітків. 3. Вони п'ють від туги. <...> 4. П'ють не тільки українці» [3, с. 46–47]. На цьому фоні – як виключення, що підтверджує правило, – помітно виділяється Михайло, герой «Ранкового прибиральника» І. Роздобудько. Як і більшість заробітчан, Михайло залишив не Батьківщину, а

злиденне у ній життя. При цьому він не схильний вирішувати свої проблеми традиційним для багатьох його співвітчизників способом – забуття в алкоголі. Перебуваючи далеко за межами України він зрозуміло й твердо ідентифікує себе українцем, ненав'язливо проявляючи (де це доречно) національний патріотизм і декларуючи свою приналежність державі, яка викинула його на узбіччя існування. Будучи інтелектуалом, людиною творчою, нехай і не цілком реалізованою, «ранковий прибиральник» не обтяжує себе думками про явну невідповідність рівня розумового і культурного розвитку з не найпрестижнішою роботою, яку він виконує. Він, як й інші українські робітники, одержимий нав'язливою і хворобливою фобією втратити роботу: «Я до безуму боюся тратити роботу. З цією думкою я прокидаюся щодня о п'ятій годині ранку» [4, с. 5]. Тут захоплюючі красоти середземноморської природи, розмірене благополуччя оточуючого світу лише відтіняють явно клінічні переживання персонажа з приводу можливої втрати заробітку. Так економічний аспект каузально сполучається з психічним, що провокує притаманний слов'янській душі критичний самоаналіз і передчуття можливої катастрофи.

Відомий дисконформ викликає й чужа мова – незалежно від того, який освітній рівень і яка мовна підготовка у того чи іншого героя. І Михайло («Ранковий прибиральник»), який вільно володіє англійською, і Васирина («З варяг у греки...»), що абсолютно не знає грецьку, зокрема відчують певну втому й смуток в іншомовній звуковій сфері. Навіть цілком пристойні в чужому мовному середовищі співзвуччя викликають у наших співвітчизників достатньо вільні інтерпретації. Так, героїня «Няньки-Неньки» О. Драчовської Оксана говорить про вгадуванні асоціації, що викликані колоритним іспанським словом: «Ну що таке, по вашому, “мухер” <...> Щось м'яке й пухнасте? Вгадали: мухер – це жінка <...> і всюди тільки й чути це, перепрошую, хекання» [3, с. 9–10]. Навіть відносно благополучна в іншій країні героїня Л. Таран Юля («Дзеркальне блудище») постійно рефлексує з приводу тотального звучання іноземних – чеських – слів: «І на вулиці почуєте, і по радіо, і в телебаченні – все зливається в суцільний мовний потік...» [5, с. 57]. Саме рідний мовний фон підштовхнув цю героїню звернутися до українських дорожніх працівників і гірко потім про це шкодувати: «Українців, ремонтників доріг, що длубалися в асфальті, виконували *найчорнішу* (курсив наш – Г. С.) ручну роботу, вона бачила частенько. І все хотілося підійти поговорити. Поки одинний не загнув. Наш. Сердитий, озлоблений. Мовляв, ти тут панянкою, а я гарую, *вкакую*...» [5, с. 58]. Тут, як бачимо, спостерігається достатньо відвертий антагонізм тепер вже не за статевим, а за соціоментальними ознаками. Виявляється, «там», як і «тут», на батьківщині, людей розділяють не мова, не національність і не стать, але головним чином так званий соціальний статус і розділення це носить більше психоемоційний і по суті своїй алогічний характер – споконвічна ворожнеча змучених і неповноцінно думаючих пролетарів, людей важкої фізичної праці до своїх більш щасливих і навіть не на багато більш успішних співвітчизників.

Інша авторка, Г. Тарасюк, звертаючи увагу на заробітчанську еміграцію, наводить яскраві приклади долі українських жінок, які відчули подвійне приниження і подвійне розчарування – чужиною та батьківщиною. В новелі «Острів зимового мовчання» своє й чуже набуває рис неприємної схожості: «тут» і «там»

наче поєднуються, утворюючи постійний біль і відчуження. Якщо на чужині й у себе в країні героїня з красивим колоритним українським іменем Оксана була і проституткою, і дружиною нелюба, то в Греції вона, як і героїня «З варяг у греки...» Єви Гати Василина, відчула всі принади заробітчанської долі – важкі умови праці, ностальгію, принизливий і прискіпливий контроль, абсолютне безправ'я. Проте повернення додому й побачене ще більше схилиють героїню до стану похмурої безвиході: «...мати спала п'яна, пацани немиті-нечесані, борюкалися на розтросченому дивані з прилиплими до писків целофановими пакетами з клеєм...» [6, с. 418]. Такий натуралізм картини не може не викликати природного бажання якомога швидше залишити Україну і знову пуститися в мандри у пошуках кращого життя, якомога скоріше забути цей жах, цей страх перед майбутнім, перед безнадійно деградуючими дітьми, перед життям. Такий поворот, на нашу думку, актуалізує відому сентенцію: весь світ – в'язниця – особливо для тих, хто не може знайти душевного прихистку і соціальної справедливості як у себе на батьківщині, так і поза нею. І тут, наче репродукуючи долю Оксани на долі багатьох українок, що опинилися в полоні часу й обставин, Г. Тарасюк наділяє свою героїню іншими, наче «робочими» іменами – Тамара, Ольга, Наташа. Останнім іменем називають усіх дівчат з країн СНД, що торгують за кордоном своєю красою. Відносно благополучний фінал новели – перевтілення Оксани-Ольги шляхом трагічних переживань і своєрідного катарсису поетично співвідноситься з дивовижно чистим і відкритим морем, яке було «...незвичайно синє й привітне як на цю зимову пору» [6, с. 420], що тільки підсилює катастрофізм долі жінки-заробітчани своєю стражданням, яке досягло абсолютного, глибокого спокою і вирішення усіляких лих. Проте наперекір труднощам працевлаштування, легалізації та адаптації на нових місцях, українці, як бачимо з літератури емігрантського дискурсу, неухильно прагнуть устаткуватись у більш благополучному світі, ніж суворі їх Вітчизна. Тотальне прагнення порядку й достатку емігрантів-заробітчан викликане, можливо, і високим уявленням про ідеал. Українкам, що настраждались у приниженнях і злиднях, притаманна дещо романтична, в чомусь утопічна рецепція здійснення: мрії про високе кохання і пристойне, красиве життя «там» – тому що рідна вітчизна особливо не викликає ідилічних думок. Такий умонастрій багато в чому визначається одним з найбільш розповсюджених топосів – міфологічної й біблійної природи – «землею обітованною» / «царством небесним». Так, намір вперше виїхати за кордон супроводжується у Василяни «З варяг у греки...» ледве не рефлексивною констатацією абсолютно високих стандартів західного життя: «Поживу трохи в раю, а там побачу. Всі ж їдуть і не поспішають повертатись» [1, с. 43].

Утім, у реальності будні «наших» за кордоном прозаїчні. В «Няньці-Неньці» О. Драчківської – тексті, витриманому в скупому, лапідарному стилі, – з суворою простотою і професійним знанням розгорнута, можна сказати, панорама життя трудових мігрантів з України в Європі. Перелічення видів робіт, тлумачення особливостей тієї чи іншої праці, виявлення певних нюансів, у тому числі й психологічного, комунікативного порядку, конкретизація й деталізація типової заробітчанської долі – ось, на нашу думку, головне призначення щоденникових записів. Авторка не прагне занадто драматизувати, патетично згущувати фарби існування на заробітках. Проте саме ця стриманість, цей художній аскетизм

спонукає багато чого додумувати, провокуючи рецепцію співтворчості. У цьому сенсі книга О. Драчковської подібна до графічного живопису, витриманого в тонах оголеної, позбавленої красивих покрівів природи.

Подібна стилістична оснащеність притаманна більшості творів української літератури емігрантського дискурсу. І це закономірно. Адже сам тематичний спектр і можливі форми адекватного його вираження диктують відому скупість у виборі засобів та способів активування зробленого. Показово, що ця тенденція простежується і в жанровій специфіці: щоденникові записи («Нянька-Ненька»), роман з елементами психологічної документалістики («Ранковий прибиральник»), новели з фрагментами особистісних вражень («Дзеркальне блудище») або з мінорними побутовими замальовками («Козацька корчма»), тексти з «плаваючою» жанровою приналежністю, майстерно прикрашені історичною й культурно-міфологічною канвою. Все це тільки демонструє можливості художнього вирішення достатньо суперечливого, різнопланового й актуального явища, визначеного як заробітчанство, заробітчанська еміграція або еміграція четвертої хвилі. Виявлення нижчої побутової складової цього феномену до найвищих, екзистенційно-онтологічних – завдання, що вимагає багатогранної, різнобічної підготовки. Звідси – прагнення художньо ефектного і достатньо продуктивного перетворення згідно з названою тематикою міфологічних, історичних і мовних аспектів, які у різний мірі демонструють долю й сутність заробітчанства, що, власне, цілком наочно презентують названі авторки.

Бібліографічні посилання

1. Гата Єва. З варяг у греки, або історія, накреслена рунами / Єва Гата. – Львів : БаК, 2008. – 208 с.
2. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн / Тамара Гундорова. – К. : Критика, 2005. – 264 с.
3. Драчковська О. Нянька-Ненька. Зі щоденника заробітчанки / Оксана Драчковська. – Львів : Кальварія, 2009. – 192 с.
4. Роздобудько І. Він: Ранковий прибиральник. Вона: Шості двері / Ірен Роздобудько. – К. : Нора-Друк, 2007. – 312 с.
5. Таран Л. «Артемід з ланню» та інші новели / Людмила Таран. – Львів : Срібне слово, 2010. – 184 с.
6. Тарасюк Г. Янгол з України. Маленькі романи, новели / Галина Тарасюк. – К. : Либідь, 2006. – 432 с.
7. Элиаде М. Оккультизм, колдовство и моды в культуре / Мирча Элиаде. – К. : София; М. : Гелиос, 2002. – 224 с.

Надійшла до редколегії 25.04.11

УДК 821.161.1-3.09+929 Даль

Т. В. Старецкий

г. Луганск

ОСОБЕННОСТИ КОМИЗМА В СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОВЕСТИ В. И. ДАЛЯ «БЕДОВИК»

Розглядається комічна грань літературної творчості В. І. Даля. У повісті «Бедовик» за допомогою сатиричного осміяння письменник зображає різні явища життя у суспільстві.